

Rok Svetlič, Ljubljana

(Post)modernost Dworkinove filozofije prava

U ovom tekstu predstaviti ćemo temeljne crte filozofije prava Ronalda Dworkina. Tako ćemo na samom početku, imajući u vidu da se njegovo ime kod nas pojavljuje uglavnom samo kao tematska referenca i da je znan prije svega u SAD-u i Velikoj Britaniji, navesti neke podatke iz njegova životopisa.

Amerikanac, R. Dworkin, rođen je 1931. u Worcesteru (Massachusetts). Najprije je studirao filozofiju, a potom pravo; njegov akademski život odvijao se između SAD-a i Velike Britanije, između Oxforda i New Yorka. Dworkin je 1963. objavio prvi važan članak, u kojem je već oblikovana njegova teorijska pozicija, a koju je iscrpno razvijao u svojim kasnijim djelima. U djelu *Taking Rights Seriously*, koje je izašlo 1977., sabrana su njegova više no desetogodišnja pisanja i promišljanja, a koja su mu među pravnim teoretičarima osigurala vidno mjesto mislitelja, neosporno originalnih dostignuća. Između drugih većih djela, valja spomenuti još *A Matter of Principle* (1985) i *Law's Empire* (1986).

Inovativnost njegove misli jest u njezinoj »sastavljenoj« prirodi, jer samo ona probija nastavke tradicionalnih pozicija pravne filozofije. Dworkin je značaj najrazvidniji u odnosu spram drugih škola u pravnoj teoriji, jer ih on kao škole niječe, dok istovremeno njegova teorija zrcali odrednice različitih teorijskih usmjerenja, poradi čega su Dworkina često uvrštavali u različite, međusobno isključujuće se škole.

Dworkinova zadaća u pravnoj teoriji koincidira sa zadaćom brojnih postmodernih mislitelja, a koja je u paradoksalnoj poziciji prihvatanja postmodernizma i istovremenog negiranja njegovih posljedica. Prihvaća se raspršenost strukture značenja i radikalna heterogenost (*postmodernih*) diskursa, a ipak se traži mogućnost »očuvanja mišljenja« (Lyotard), koja ne postoji bez određenog stupnja (*moderne*) konzistentnosti. Drugim riječima rečeno, traži se srednji put između besperspektivnosti postmodernističkog kaosa i nasilja modernističkog logosa. Rješenje može biti samo svojevrsna uređenost, koja neće biti Red. Tu situaciju Dworkin pokušava promišljati unutar pravne teorije. Ako, pak, gorenavedeno apliciramo na pravo, onda to znači da se treba snaći u međusobno neprihvatljivim i isključujućim gledištima: *pozitivizmu* i *justnaturalizmu*.

U Dworkinovim spisima postmodernizam nije tematiziran kao neka samostalna škola, premda je očito da je stanje raspršenosti pravne materije preuzeto kao ishodište za traženje rješenja. U svim predstavljajima integrativnog pristupa pravu, upozorava, da samo kroz interpretacije prava možemo dospjeti do konzistentnog oblička (u ishodištu nekonzistentnog) prava. Implicitno, Dworkin spominje činjenicu nekonzistentnosti pravnog korpusa, kad upozorava na vremensko-sadržajno-tematsku partikularnost potpore zakonodavca određenom zakonu:

»Pri odlučivanju kako će glasovati, poslanik će se često baviti samo moralom i ciljem. Ne treba pokazati konsistentnost tog glasa s glasovima njegovih kolega u prethodnim odlukama.«¹

Slično upozorenje – da je nastajanje prava sve prije negoli konsistentan i promišljen postupak – iznosi Dworkin devet godina kasnije u djelu *Law's Empire/Carstvo prava*. Upozorava da ustrajavanje na pojmu prava, razumljenog kao jasna činjenica (»*plain fact*«), objektivni entitet, kao nešto »tamo vani« (*out there*) itd., vodi paralizi mišljenja. Stoga nije smisleno pratiti sadržaj prava samo otkrivajući namjere onih koji su prihvaćali zakon:

»Otkrivati namjere prijatelja, kolega, protivnika, ljubavnika, već je teško. Kako se onda možemo nadati da ćemo otkriti namjere stranaca iz prošlosti, koji su najvjerojatnije već svi pokojni. Kako netko može biti uvjeren, da je u tom slučaju moguće otkrivanje namjera, koje će biti od pomoći?²

Naziranje prava kao jasne činjenice (»*plain fact*«) vrlo je rašireno u pravnoj teoriji. Najpoznatiji oblik takvog pristupa jest pozitivizam. Pozitivizam je Dworkinu jedan od glavnih sugovornika, jer je zbog naivnog odnosa spram razumijevanja potpuno neimun na poteškoće koje proizlaze iz postmodernizma. Naime, sve dok pravo vidimo kao utjelovljenje smisla koji postoji neovisno o čovjekovoj svijesti, neovisno o interpretaciji, ne možemo izbjeći zapinjanje u heterogenosti pravne materije, koja legitimira međusobno potpuno isključujuća rješenja konkretnih sporova.

Druge pravna škola, kroz koju se u pravnu teoriju mogu naseliti postmodernističke poteškoće, jest pravni *pragmatizam*. On uči da sud pravna prava priznaje stranci samo u slučaju kada su ona u skladu sa društvenim interesom. *Mutatis mutandis*, tih prava više nemaju u onom času, kad se iskaže da su u suprotnosti s društvenim interesom:

»... sud opravdano intervenira u slučaju kad intervencija donosi društveno poželjne rezultate.«³

Dworkin se oštro suprotstavlja takvom stavu i upozorava da:

»... individue imaju moralna prava do države.«⁴

U pragmatizmu je otvorena mogućnost po kojoj uvijek promjenjivi društveni interesi, kroz postmodernu dinamiku institucionalnog života, imaju upliv na strukturu prava individua. Inače, povezivanje pravnog pragmatizma i postmodernizma jest kontingentno. Naime, u svakom slučaju bez poteškoća možemo zamisliti zastupanje pravnog pragmatizma u nekom modernom, ili čak predmodernom društvu.

Očito je Dworkinovo pobijanje posljedica koje proizlaze iz postmodernističke raspršenosti pravne građe. Protivi se gledištu po kojem bi prava pojedinca bila samo pasivna funkcija neuređenosti pravne materije, niječući razmatranje pravnog statusa ljudi na nekonsistentan način. Sličnu neovisnost prava pojedinaca o kontingentnosti u određenom obliku razvijenog prava zagovara *justnaturalizam*. Nije slučajno što se Dworkinu stoga pripisivalo da je zagovornik prirodnog prava. Nadalje ćemo vidjeti u kojoj mjeri to odista vrijedi.

Kao početak znanosti o prirodnom pravu možemo uzeti onaj trenutak u povijesti filozofije u kom su se na teorijskoj ravni prirodni zakoni počeli postavljati iznad ljudskih, kao obvezujuće mjerilo. Znanost o prirodnom pravu – čiju paradigmu utjelovljuje suprotnost *physis-nomos* – povijest filozofije poznaje u mnogim oblicima i imala je mnogobrojne zastupnike i u

pravnoj teoriji. Ipak, justnaturalizam nije najvažniji Dworkinov sugovornik, od njega se između redova distancira kad kaže da njegovo »Shvaćanje prava ozbiljno« (*Taking Rights Seriously*), ne potrebuje metafizičke fantome:

»... ideja individualnih prava, koju zagovaraju ti eseji, ne pretpostavlja nikakve duhove.«⁵

Razumljivo je da Dworkin u svom projektu isključuje pozivanje na prirodno pravo – to je anakronizam. Ako bi prirodno pravo, nakon smrti boga (Nietzsche) ipak »preživjelo«, onda bi trebalo pronaći oblike mišljenja različite od tradicionalnog pozivanja na entitete »tamo vani«. I baš njegova misao, milje je u kom su sačuvane temeljne postavke justnaturalizma: Dworkin uvodi »postavku o pravima« (rights thesis«). Radi se o tom da pojedinac ima prava neovisna o pozitivnom zakonodavstvu – što je prirodno-pravna teza *par excellence*. Pa ipak, Dworkin nije justnaturalist u pravnom značenju riječi. To originalno, netradicionalističko unošenje prirodnog prava u pravnu teoriju zorno prikazuje i slijedeći citat:

»Postoje ljudi koji žele jasan odgovor na pitanje je li Dworkin 'naravnopravni' pravnik. Ako se radi o pitanju misli li Dworkin da su moralni sudovi dio konstatiranja i ima li zajednica pravo ili dužnost upotrijebiti prisilna sredstva, onda on jest justnaturalist. Ako se pak radi o pitanju vjeruje li da nemoralni sustavi nisu pravo, onda nije justnaturalist. Ukoliko bi njegovo mnijenje o postojanju naravnopravnog odgovora značilo da postoji nešto 'tamo vani', što jamči 'objektivnost' moralnim i pravnim argumentima, onda zasigurno nije justnaturalist.«⁶

Dworkinov je glavni sugovornik pozitivizam, čiji su značajni predstavnici u anglosaksonskom svijetu J. Austin i H. L. A. Hart, a u Europi se izdvaja H. Kelsen. Pozitivizam razumijeva pravo kao zatvoren sustav kvalitativno homogenih pravila, koja se međusobno razlikuju samo po kvantiteti, tj. hijerarhijski. Čvrst hijerarhijski ustroj govori što pravo *jest* i u potpunosti izostavlja što bi *trebalo biti*. Pozitivizam uspostavlja nepremostivu prazninu između prava i morala. Stoga se pravnik u prosudbi »pravnosti« prava ne bavi sadržajem normi, već njihovim podrijetlom:

»Ta specijalna pravila mogu se identificirati i razlikovati pomoću specifičnih kriterija, pokusima koji nemaju ništa zajedničko s njihovim sadržajem, već s njihovim pedigreeom ili načinom na koji su bila prihvaćena ili utemeljena.«⁷

Kod različitih autora nalazimo različite izvedbe, ali jezgro pozitivizma kod svih je isto: pravo je sve ono i samo i jedino ono što je subjekt, koji je opunomoćen za donošenje takvih odluka, prihvatio kao pravo.

Pozitivizam je jedan od pojavnih modela, koji vlada cjelokupnom metafizikom. Riječ je o (znanstvenoj) težnji da se dođe do nečeg pouzdanog i jednoznačnog u sferi višeznačnosti i nepreglednosti. Nicanje metafizike s Platonom kao začetnikom, prvi je primjer očuvanja nečeg nepromjenjivog (i uvijek istog) u mutnom tijeku, uvijek promjenjivog događanja svijeta. To je moguće samo razdvajanjem trajnog od prolaznog, svijetlog i tamnog dijela

1
Ronald Dworkin, *Taking Rights Seriously*, str. 112.

2
Ronald Dworkin, *Law's Empire*, str. 317.

3
Ronald Dworkin, *Taking Rights Seriously*, str. 145.

4
Usp. isto, str. 145.

5
Usp. isto str. 12.

6
Isto, str. 12.

7
Ronald Dworkin, *Taking Rights Seriously*, str. 17.

bîti. Kod Platona je to koncipirano kroz (iz)dvajanje vječnih ideja od prividnoga i promjenjivog, koje postaje ontološki ovisno o ideji.

Pojam istine radikalno se mijenja: od sada istina nije više *ne-skrivenost bivajućeg u njegovoj biti*, već naučljiv put do uvida u svijet ideja. Istina nije više u raskivajućem događanju bîti same, već je u držanju čovjeka: u vještini pravilnog motrenja ideja.

Positivizam je tako samo jedan od ostataka pred-platonističke *aletheie*, te se tako postavlja uz bok Platonovim idejama (jedine stvarno jesu *onthos on*), Aristotelovoj *episteme* (odnosi se na vječne *aei* predmete), Hegelovu apsolutnom znanju (koje je sam apsolut), itd. U svim se slučajevima radi o istom mehanizmu: uspostavljaju se ontološki odlikovane pozicije i svođenje nejasnog na njih producira učinak jasnoće (pojašnjenja).⁸ Na osnovi toga je kasnije moguće razviti precizan nauk tumačenja nerazumljivog. U slučaju pozitivizma se (društveni, socijalni, moralni...) spor, koji poradi slojevitosti problematike ne nudi jednoznačna rješenja, reducira na pravni spor i jedino je relevantno ono što kaže pravo. Pravo u pozitivizmu fingira kao jednoznačan i pregledan instrument za rješavanje sporova, koji djeluje tako da reducira različitu spektralnost problematike na samo jednu jedinu ravan: na važeće pravo. Stoga pravo mora biti odvojen sustav, pri čemu najviše bode oči upravo ta odvojenost prava i morala, što je i jedna od glavnih pomisli protiv pozitivizma.

Unatoč prednosti koju bi (zbog preglednosti i predvidljivosti) pozitivizam trebao imati u rješavanju sporova, njegovi zagovornici priznaju da u uporabi prava može doći do zastoja, i to poradi dva razloga. Prvi (banalan) razlog jest taj što pravnik koji primjenjuje pravo nije dobro pregledao koje pravilo dolazi u obzir u određenoj situaciji. Nakon detaljnog pregleda, spor se uklanja, i tako može biti »samo empirijski«,⁹ samo spor o tome koji dio prava treba primjeniti – koji dio onog prava koje *već* jest.

I drugo, čak kad isključimo (uvijek prisutnu) empirijsku okolnost nepoznavanja cjelokupnog sadržaja sustava, lako se može dogoditi da pravo ne nudi rješenje spora. Moguće je da se pred sudom pojavi slučaj koji zakonodavac nije predvidio. U takvom primjeru sudac mora riješiti spor na temelju *diskrecije*. Mora premaknuti jezičak na vagi bez dovoljnog razloga – *sine ratione*, rekao bi Leibniz.

Sudac, naravno, ima razloge: ne odlučuje iracionalno, već na temelju razboritog promišljanja skrbnog zakonodavca. Ali iz gledišta prava kao sustava, odlučio je bez razloga.

Problem diskrecije mjesto je začetka Dworkinove kritike i osnovnog prigovora pozitivizmu. To je ujedno i točka iz koje je najrazvidnija njegova pravna filozofija. Premda se Dworkin distancira od pozitivizma u slučaju konkretnih sporova, njegovo razilaženje s pozitivizmom važno je već i na potpuno apstraktnoj, hermeneutičkoj ravni. Radi se o pojmu razumijevanja (teksta) kao takvog. Ishodišna odrednica pozitivizma, po samoodređenju jest njegova »objektivnost«: *pravo jest*. Ono je neovisno o našim »subjektivnim« predodžbama o pravičnosti, primjerenosti, opravdanosti itd. – i kao takvo jest za sve jednako. Tako pozitivizam spada u spoznajnu poziciju koja tekst razumije kao »*plain fact*«, jasnu činjenicu.

Prema Dworkinu, to je naivnost koja za sobom povlači cijelu paletu poteškoća. Dworkin se slaže da uporaba prava može biti sporna. Ali taj spor nije empirijski, već teorijski spor: uporaba prava uvijek je interpretativni/tumačenjski projekt, koji svaki put iznova otkriva što je pravo, a ne samo da

traži pravo koje već jest. I u najlakšim slučajevima pravo nije nešto jednostavno dano. Pravni spor predstavlja »*fundamentalni raskol*«. ¹⁰

Svaka primjena prava jest ujedno njegovo interpretiranje i opravdanje. Tako je na teorijskoj ravni ukinuto naivno razlikovanje između stvaranja prava i njegove primjene, kao dviju međusobno neovisnih »faza«. Dworkin upozorava na naivnu i »pogrešnu dihotomiju između traženja i stvaranja prava«. ¹¹

Tezu da je prvo dostupno samo kroz stvarateljsku interpretaciju, Dworkin razlaže na primjeru koji odražava specifičnost američkog pravnog sustava. Radi se o precedentsnom sustavu, u kojem je svaka sudska odluka obvezujuća za rješavanje budućih sporova. Svaka uporaba tako istovremeno stvara elemente ustroja, koji će pri slijedećem odlučivanju biti obvezatni dio prava. Stoga primjer koji služi kao prispodoba nije neposredno analogan s našom pravnom praksom. Unatoč tomu, Dworkinovo upozorenje da je pravo dostupno samo kroz stvarateljsku interpretaciju, ne gubi na svojoj važnosti. Sada ćemo razmotriti spomenuti primjer.

Rad suca Dworkin uspoređuje s pisanjem »lančane novele«¹²: više različitih autora mora napisati priču u nastavcima. Prije no što slijedeći počne pisati, mora pročitati razvoj priče od prvog do posljednjeg priloga – i prije no što nešto nadoda, mora je razumjeti kroz interpretativnu aktivnost. U toj prispodobi ključan je položaj nastavljača, odnosno njegove slobode da »po svom« nastavlja novelu. Premda, dakle, autor nastavak piše sam, to još ne znači da može napisati bilo što. Vezan je, doduše, svojim vlastitim razumijevanjem priče, koja je već bila napisana. To je vrlo važno mjesto u Dworkinovu sporu s pozitivistima, čiji glavni prigovor Dworkinu jest da time uklanja središnju odrednicu prava: *ne-subjektivnost*. Ako je pravo dostupno samo kroz interpretaciju, u kojoj sve ovisi o pojedincu razumijevanju njegova sadržaja, onda prava stranaka postaju predmet subjektivne prosudbe. Dworkinov je odgovor upozorenje da je nastavljač novele vezan na prethodni tijek, pa njegovo nastavljanje nije samo akt prazne samovolje. ¹³

Zadaća interpretacije jest da kao ishodište za doprinos lancu dade takvo razumijevanje koje najkonsistentnije predstavlja ustroj – Dworkin govori o konsistentnosti načela. U prispodobi lančane novele zadaća je nastavljača razumijevanje doprinosa različitih autora (koji stoga zasigurno nisu homogeni) na način da kroz sve priloge potegne što »ravniju crtu«. Samo tako bi on sebi samome mogao predočiti »o čemu se u priči radi« – jer bi

8

Podrobniji prikaz geneze metafizičke težnje za znanstvenim pojašnjenjem svijeta razastire M. Heidegger u djelu *Uvod u metafiziku*.

9

Ronald Dworkin, *Law's Empire*, str. 31.

10

Isto, str. 42.

11

Isto, str. 228.

12

Isto, str. 229.

13

Treba samo spomenuti još jednu točku spora s pozitivistima. Bitna značajka pozitivizma jest tvrdnja da vrijednost prava ne ovisi o

njegovu sadržaju, već o dogovoru o tome koje podrijetlo normi daje vrijednost. Tome se Dworkin ne suprotstavlja, ali upozorava da provjeravanjem, je li neko pravilo dio dogovora, problem dostupnosti pravnih sadržaja nije završen. Ključna bi faza trebala biti interpretacija, koja je razložena u prispodobi s lančanom novelom. Stanley Fish upozorava da u slučaju lančane novele postoji stanovita okolnost, koja ni u kom slučaju ne smije postati predmetom interpretacije: činjenica da se radi o lančanoj noveli. Glede toga moguće je samo dogovor. Po tome bi cjelokupan interpretativan projekt počivao na dogovoru, a što Dworkin problematizira. Za detaljniju raščlambu ove zamjerke ovdje nemamo dovoljno prostora.

zasigurno promašio ako bi se usredotočio samo na pojedinačne doprinose nekog autora. Dworkinovima riječima, interpretacija mora pravo pokazati u »najboljem svjetlu«.¹⁴

Ovdje se jasno vidi promašenost semantičkog pristupa pravu, koji ga razumijeva kao »jasnu činjenicu«. Ako pravo razmatramo kao neproblematičnu, svima dostupnu danost, onda ono ustvari ne postoji – znamo, naime, da je pravo vremenski i prostorno raspršena zbirka praksi i propisa, koja zasigurno nije konzistentna. Materija koju nazivamo pravo ne može tvoriti cjelinu, a kamoli red. Jer u svakom sporu, posebno u teškim slučajevima (*hard cases*), dostupne su reference, koje upućuju na različita, međusobno se isključujuća rješenja.

Stoga Dworkin upozorava da je pravo interpretativni projekt. Sudac mora uvidjeti na koji način može kroz rastresitu pravnu građu protegnuti u najravnijju crtu. Ako pravo negdje uopće jest, onda je u svakom trenutku akta interpretacije, čija je bitna odlika usmjerenost na homogenost. Interpretacija interpretira pravo *kao – da* je konzistentno:

»Možda pravo nije bez pukotina: ali tužitelj ima pravo zahtijevati od Herkulesa (Herkules je prisposoba idealnog suca, opaska R. S.) da razmatra kao da jest.«¹⁵

Radi se o ustroju samog pravnog diskursa, koji je po svojoj naravi usmjeren na cjelinu. Rezultat interpretacije tako je načelno konzistentno razumijevanje prava; premda je s druge strane očito da pravo nije konzistentno. Bavimo se tipičnim rješavanjem paradoksa postmoderne: na raspolaganju nam je konzistentno, interpretirano pravo, premda »znamo« da pravo nije konzistentno. Ali ipak, takvo pravo nije samo umišljaj, iluzija, ili čak prevara. Ono ima svoj specifično ontološki status, koji označava sintagma *kao – da*. Na svojevrsan način, ustvari, dobivamo pravo koje funkcioniра *kao – da* jest homogeno.

Ovdje predlažemo kratki ekskurs u povijest filozofije, prema Kantu, kod kojega se susrećemo s pojmom »kao da« realnosti. Kantova inovacija jest upozorenje da prije početka spoznavanja i znanosti trebamo sačiniti inventuru čovjekovih spoznajnih mogućnosti. Pokazuje se da su u mišljenju postavljene zamke koje mogu prouzročiti nevaljanost sudova. Na tu opasnost upozoravaju antinomije, u koje se naše mišljenje zapliće čim se počinje odnositi na predmete što ih ne može dobiti u zoru. Rješenje je u ograničavanju mišljenja samo na predmete, koji se mogu pojaviti u zorovima. Ali tako bi iz sustava isključili tri noumenona: *dušu, slobodu i Boga*. A oni su, prema Kantu, nužni u praktičnom životu. Njihovo, doduše znanstveno konzistentno isključenje iz sustava značilo bi smrt čovječnosti čovjeka. Izlaz iz te slijepe ulice Kant nalazi u razdiobi »riječi« (izraz je upotrijebio A. Kojève) na dva različita statusa: uz riječ koja je istinita pojavljuje se još i *pseudo – riječ* u modusu 'kao da'. Tako Kant postiže da riječ jest totalna (obasiže sve ono o čemu želimo govoriti), ali po cijenu homogenosti. Ovdje se ne moramo upuštati u detaljnije razmatranje te razlike. Usredotočit ćemo se samo na značenje predmeta, koji su nam dani u modusu *kao – da* i koji su relevantni za praksu.

'Kao – da' nije istovjetno sa spoznatim i istinitim, ali 'kao – da' stoga nije neistinito: u Kantovu sustavu neistinito je ono što je: 1) kontradiktorno ili 2) spoznato kao neistinito. Predmeti koji se pojavljuju u *kao – da* realnosti ne moraju se pokazati neistinitima, te ne moraju nastupiti u zoru; niti nisu u okviru transcendentnog idealizma protuslovni. Imaju svoju pseudo-

realnost i u životu funkcioniraju na zadovoljavajući način. Rečeno riječima A. Kojèvea: *kao – da* nije ni istinito niti neistinito, već ono što

»... čovjek može živjeti svojim ljudskim životom, 'kao – da' je ono, što tvrdi, istinito«. ¹⁶

Ili, našim riječima: što može funkcionirati kao orijentacija u čovjekovu životu, bez mogućeg dokazivanja »istinitosti« istog.

Vratimo se Dworkinu, za kojega smo rekli da na potpuno inovativan način razumijeva paradoks postmoderne, koji se sastoji u tome da, s jedne strane, prihvaćamo radikalnu heterogenost, koja je posljedica smrti (jednoga) boga. S druge strane, nismo spremni prihvatiti posljedice koje iz toga proizlaze, tj. odbijamo raspuštanje u kaos, označen sintagmom *anything goes*. Tako je Dworkinov pogled na pravo »skoro postmodernistički«, ¹⁷ jer prihvaća da je rezultat vremensko i prostorno raspršenih doprinosa, koji kao povijest lobiranja, političkih kupovina, itd., predstavljaju pravo. To je sve prije negoli pregledna hijerarhija s »rodovnikom«, kao što uči pozitivizam.

S druge strane, to pravo prema Dworkinu dostupno nam je samo kroz interpretaciju, koja po svom ustroju traži konsistentnost interpretiranog. U interpretaciji se (re)konstruira jedinstvenost prava, (re)konstruira se kroz holističnost pravnog diskursa, koji je sposoban gledati pravo 'kao – da' je »bez pukotina«.

Stranke imaju pravo zahtijevati od suda da ih se tretira kao nositelje prava, koja proizlaze iz kontinuiteta načela pravnoga reda, pri čemu je isključena svaka arbitrarnost. Dworkin je u tomu čak stroži od modernista, koji priznaju mogućnost da pravo u nekoj točki zašuti i da sudac mora presjeći gordijski čvor pomoću diskrecije.

Suprotno, prema Dworkinu, za svaki pa i najkompliciraniji slučaj na raspolaganju je samo jedno (pravilno) rješenje. Barem na razini regulativne ideje, koja obvezuje mišljenje u onome času kad počinje tražiti što je sadržaj prava. Premda je ta regulativna ideja dana samo u modusu 'kao – da', to u cijelosti dostaje za funkcioniranje prava i za očuvanje modernističkog zahtjeva za jedinstvenošću.

Ovim zaključujem predstavljanje Dworkinove teorije prava, koja se poradi svoje složenosti smješta između modernizma i postmodernizma. Stoga je često i bila oprečno razumljena. Modernisti mu prigovaraju da zapuštanjem teze o hijerarhičnosti i uređenosti, zanemaruje jedinstvenost prava; postmodernisti da anakrono ustrajava na jedinstvenosti, koju Dworkin locira u akt interpretacije. To proizlazi iz paradoksalne naravi Dworkinove teorije prava, točnije iz senzibilnosti za paradoks samog postmodernizma. Za Kanta često kažu da je posthegelovski filozof – mi za Dworkina možemo reći da je postmodernistički pravni teoretičar, modernist poslije postmodernizma.

Sa slovenskoga prevela
Mojca Rapo

¹⁴ Ronald Dworkin, *Law's Empire*, str. 139.

¹⁵ Ronald Dworkin, *Taking Rights Seriously*, str. 116.

¹⁶ Aleksander Kojève, *Kant*, Nolit, Beograd 1976., str. 117.

¹⁷ Jelica Šumić Riha, »'Protestantska' interpretacija prava«, str. 167.

Literatura:

1. Ronald Dworkin: *Taking Rights Seriously*, Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts) 1999.
2. Ronald Dworkin: *Law's Empire*, Hart Publishing, Oxford 1998.
3. Stephen Guest: *Ronald Dworkin*, Edinburgh University Press, Edinburgh 1992.
4. Lie Lien: *Interpretation als Intergration*, Peter Lang Vlg., Frankfurt a. M. 1997.
5. Jelica Šumič – Riha: »'Protestantska' interpretacija prava«, u: *Filozofski vestnik*, God 12, br, 2 (1991), str 163 – 181.
6. A. Kojève: *Kant*, Nolit, Beograd 1976.

Rok Svetlič

(Post)modernität der Rechtsphilosophie Dworkins

Die postmoderne Philosophie ist mit einer Zwiespalt gekennzeichnet: zwischen dem Erkenntniss, dass die Glaube an die grossen Erzählungen vorbei ist; und zwischen der unfähigkeit, sich mit Konsequenzen dieser Tatsache in ihrer Gesamtheit auseinanderzusetzen. Sie bemüht sich eine gewisse Ordentlichkeit (des Denkens und Handelns) zu erhalten, obwohl es keine allumfassende Ordnung mehr gibt. Das letzte ist besonders hervorgehobene Aufgabe des posmodernen Denkens auf dem Gebiet des Rechts, da die Existenz jegliches Rechts von der Möglichkeit einer Ordnung abhängig ist. Die zeitgenossische Rechtphilosophie kann man in grobem in zwei entgegengesetzte Richtungen teilen. Die erste besteht auf der modernen Auslegung des Rechts, die es als ein einheitliches und homogenes System versteht. Die zweite ist die postmoderne Auslegung des Rechts, die es als (zeitlich und inhaltlich) heterogene samlung von Vorschriften erklärt.

Die besondere Auszeichnung Dworkins liegt darin, dass er die Extreme der beiden orthodoxen Richtungen überwidet. Er betrachtet das Rech auf die postmoderne Weise: in der zeitgenossischen Gesellschaft sind die Kontrolle, Macht und Herrschaft verstreut, weswegwen man nicht eindeutig auf die Quelle des Rechts hinweisen kann. Andererseits besteht er auf einem beinahe modernistischen Standpunkt – nämlich, dass man für jedes einzelne Gerichtsfall eine entsprechende Lösung finden kann, die nicht arbiträr ist. Diese Forderung steht über dem Richter als ein Ideal, als eine regulative Idee, die zwar in der Realität nie vollkommen ausführbar ist. Warscheinlich kommt manchen die Forderung, dass es in jedem – sei es noch so schwern – Fall nur eine richtige Lösun gibt, als ein Mytos for – aber eben dieses Mythos ist hartnäckig und erfolgreich behauptet Dworkin in seinem Werk *Taking Rights Seriously*. Angesichts seiner Heterogenität ist das Recht gewiss nicht Risslos, aber dem Kläger steht das Recht zu, von dem Richter zu verlangen, das er sein Fall behandelt, als ob es tatsächlich so wäre.